

TRÄDGÅRDSMÄSTERIERNA I SKÄLBY

När Henrik Jernström år 1922 flyttade till Skälby och startade handelsträdgård blev han pionjär. Han var den förste av alla de trädgårdsmästare som under decennier satte sin prägel på Skälby. Många av dem kom från Hässelby. Där blomstrade trädgårdsmästerinäringen bokstavligen redan i slutet av förrförra seklet.

Det finns flera anledningar till att så många trädgårdsmästerier och handelsträdgårdar anlades i Hässelby. Den främsta var Lövsta sopstation som stod färdig 1889. Till Lövsta fraktades inte bara stockholmarnas sopor, utan även latrinerna samt ”utsläppen” från de hästdrivna spårvagnarna. Redan 1898 invigdes en pudretfabrik som framställde gödselmedel genom att blanda latrin med torvmull. Därigenom fick trädgårdsmästerierna tillgång till billig gödsel. Till Lövsta gick dessutom en järnväg, som kunde utnyttjas för att transporterna produkterna från handelsträdgårdarna in till Stockholm, där den stora marknaden fanns.

Många trädgårdsmästerier var familjeföretag, kanske med en eller ett par anställda. Ofta tog någon av sönerna vid efter fadern. Eller så startade man eget. Och då låg Skälby bra till. När AB Hem på landet köpte Skälby gård 1921 styckades ägorna i tomter för egnahem och trädgårdsbruk. Läget nära Hässelby och Lövsta sopstation samt till Stockholm, där produkterna såldes var viktiga faktorer. Lägre markpriser och det faktum att ovannämnda järnväg passerade även genom Skälby bidrog också.

Det var dock nybyggerland som väntade trädgårdsmästarna. Många av dem fick börja med att avverka skog innan de kunde börja odla på sina nya ägor. På 1920- och 30-talen skedde mycket av röjningsarbetet för hand. Som en bieffekt grävde flera trädgårdsmästare också upp en del av Skälbys förhistoria, i form av yxor från stenåldern, som kom i dagen i samband med röjningarna. Många hade det knappt, inte minst den första tiden. Man började med att bygga ett eller ett par växthus som bands ihop med ett pannrum. Till pannrummet fogades ett packrum och ofta ett extra rum med kök, som blev familjens första bostad. När det så småningom började gå bättre kunde man äntligen bygga sig ett ”riktigt” hem.

De olika handelsträdgårdarna specialiserade sig ofta på olika grönsaker eller blommor. Det mesta såldes inne i Stockholm, kanske i Klarahallen eller på Hötorget. Även trädgårdarna i Skälby drevs som familjeföretag. I Skälby fanns ett stort undantag, nämligen Ivar Wallheds trädgård, som hade ett femtiotal anställda som mest. Wallheds var framförallt kända för sina orkidéodlingar.

År 1956 fanns 56 trädgårdsmästerier i Skälby, idag finns en handfull kvar. Den stora nedgången skedde under 1960-talet. Anledningarna var säkert flera. Att driva handelsträdgård har aldrig varit någon dans på rosor och i många fall ville inte barnen ta över slitet efter sina föräldrar. Istället såldes marken till bostadsbebyggelse. I Skälby finns många kvarter med villor och radhus som står på gammal handelsträdgårdsmark. Denna förtätning har skett successivt sedan 1960-talet och pågår fortfarande. De senaste två åren har t ex nya radhus och villor byggts vid Neptunivägen och Skillingvägen, där trädgårdsmästerier tidigare legat. Ytterligare en viktig förklaring till alla nedläggningar är att vi idag har kyl och frysk. De grönsaker vi köper i butiken kommer tyvärr sällan från lokala odlare, utan kanske från Skåne eller Holland. Kyl- och frystekniken ger oss inte bara färska grönsaker i hemmet utan möjliggör också långväga transporter.

I Ormbäckaområdet finns fortfarande några familjedrivna handelsträdgårdar kvar, som Strahls, Skallebergs och Hässelby blommor. Annars kan en del spår efter Skälbys trädgårdsbruksepok som ovan nämnts avläsas i bebyggelsestrukturen. I flera fall finns trädgårdsmästarbostäderna kvar, även om marken runtom styckats.

Faktiskt finns det också en del växande minnen kvar, i form av de gamla granhäckar som på några ställen fortfarande finns i Skälby. Granhäckarna planterades ofta mot norr för att ge skydd och lä. Med hjälp av en tät granhäck är det möjligt att höja trädgårdens klimat en eller två zoner, en kunskap som trädgårdsmästarna förmedlade till de första villabyggarna. Att för övrigt ta reda på vilken inverkan de kunniga trädgårdsmästarna hade på de omgivande villaträdgårdarna och deras ägare vore ett spännande forskningsområde!

Ingrid Kennerstedt Bornhall
Järfälla Kultur